

<https://doi.org/10.23939/shv2021.02.061>

ФІЛОСОФІЯ ФОРМУЄ ЧИ ІНФОРМУЄ?

(Огляд монографії П'єра Адо "Філософія як спосіб життя" / пер. з французької
О. Йосипенко. Київ : Новий Акрополь, 2020)

Ольга Гончаренко

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-2710-6521
olgegoncharenko@gmail.com

(надіслано – 30.04.2021, прийнято до друку – 01.09.2021)

© Гончаренко О., 2021

Прорецензовано відому книжку французького філософа, філолога та дослідника античної і середньовічної філософії П'єра Адо. Головна ідея книги полягає у пошуку відповіді на запитання: філософія формує чи інформує? У такий спосіб автор намагається актуалізувати той факт, що філософський дискурс і філософське життя є нерозривні. Він вважає, що визнання філософського життя одним із полюсів філософії допоможе віднайти у нашому сучасному світі місце для філософів, які будуть не лише оновлювати філософський дискурс, але й спрямовуватимуть його у своє життя. Ця книга адресована усім. Адо переконаний, що філософом може стати будь-хто, хто наважиться жити у філософський спосіб.

Ключові слова: *філософія, філософський дискурс, філософське життя, філософська проблема.*

DOES PHILOSOPHY FORM OR INFORM?

(Review of Pierre Ado's Book "Philosophy as a Way of Life" / trans. from French O. Yosypenko. – Kyiv: New Acropolis, 2020. – 312 p.)

Olha Honcharenko

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-2710-6521
olgegoncharenko@gmail.com

(Received – 30.04.2021, accepted – 01.09.2021)

The review includes a book by Pierre Ado, a French philosopher, philologist and researcher for ancient and medieval philosophy. The main idea of the book is to find an answer on the question: does philosophy form or inform? In this way, the author tries to actualize the fact that philosophical discourse and philosophical life are inseparable. He believes that the recognition of philosophical life as one of the poles of philosophy will help to find a place in our modern world for philosophers who will not only renew philosophical discourse, but also direct it into their lives. This book is addressed to everyone. Ado is convinced that anyone who dares to live in a philosophical way can become a philosopher.

Key words: *philosophy, philosophical discourse, philosophical life, philosophical problem.*

Книжка "Філософія як спосіб життя" – це дослідника античної та середньовічної філософії, перекладача, професора Колеж де Франс, П'єра Адо з

колегами-філософами – старшою викладачкою Школи вищих студій у соціальних науках (Париж) Жанні Карльє та професором Чикагського університету, викладачем філософії, історії наук та теології Арнольдом Айрою Девідсоном. Це вже третя книга Адо, перекладена українською мовою¹. В актуальності виходу цієї книги в Україні переконує зростаючий інтерес філософської спільноти до дослідження Адо теми філософії як способу життя. Часопис “Metaphilosophy”, наприклад, нещодавно присвятив цій темі спеціальний подвійний випуск [Metaphilosophy 2020].

У перекладі Оксани Йосипенко та науковій редакції Сергія Йосипенка разом зі вступом Жанні Карльє бесіда П'єра Адо з колегами цікава не лише тим, хто професійно викладає філософію, але також тим, хто інтелектуально докладає зусиль до вирішення філософських проблем та намагається жити у філософський спосіб. З цієї бесіди можна дізнатися про філософію як життєвий досвід, духовну вправу та готування до смерті. Ця бесіда надихає до відкриття філософського тексту у перспективі людськості та людини і пропонує до прочитання антологію текстів з приводу відчуття екзистенції або космічного й “океанічного” відчуття. Ця бесіда переконує у необхідності розгляду речей не з особистого погляду, а в універсальній перспективі та повністю об'єктивно. На усі запитання свої колег Адо відповідає у простому та ясному філософському стилі. Одним словом, ця бесіда, з одного боку, інформує про філософію як спосіб життя, а з іншого боку, мотивує до її реалізації у житті. У який спосіб це вдається Адо?

По-перше, філософ прагне наблизити філософію до конкретного життя людей. Він пропонує припинити дивитись на філософський дискурс як самоціль або як засіб вихваляння філософським красномовством та розпочати ставитись до нього як “до засобу подолання себе”, “шляху відкритості до інших” [Адо 2020: 108]. У такій етиці філософського дискурсу Адо переконують античні філософські тексти, які, на його думку, були покликані, радше, сформулювати людину, аніж інформувати її: “В Античності філософія є діалогом, живим зв'язком між особами, а не абстрактним зв'язком ідей” [Адо 2020: 100]. Хоча філософ сумнівається в можливості відродження діалогічного спрямування античної філософії. Він це

пояснює вузькою перспективою університетів підготувати студентів до опанування навчальної програми, яка дасть змогу отримати диплом та відкрити шлях до кар'єри, а також підміною університетами персонального і комунітарного зв'язку на навчання, яке “звертається до всіх, а отже ні до кого” [Адо 2020: 102]. Проте він вважає, що у кожен момент історії філософії були такі філософи, які намагалися поновити античний стиль філософування, створюючи свої філософські твори не так для викладу власних концептуальних ідей, а як для того, щоб викликати освітній ефект: сформувати людину та змінити її спосіб життя. Отже, концепція філософії як способу життя є живою, хоча й затьмарена концептуальними філософськими побудовами.

По-друге, Адо пропонує шукати певних значень для життя в античних філософських текстах. Він переконаний, що вони можуть чомусь навчити сучасну людину. Для цього потрібно лише дистанціюватись від самого себе і відчувати історичність. Філософ наполягає на об'єктивній інтерпретації античних текстів у історичній перспективі як для вченого, так і для будь-кого іншого. Він вважає небезпечною сучасну пропозицію інтерпретувати текст відповідно до власної суб'єктивності, тому що “з одного боку, екзегет і справді не здатен дізнатися, що хотів сказати автор, а з іншого – самого автора не існує” [Адо 2020: 109]. Об'єктивність для Адо є чеснотою, яка допомагає позбутися упередженості індивідуального “я”, щоб піднятися до універсальності раціонального “я” [Адо 2020: 117]. Водночас філософ визнає, що сенс, задуманий античним автором, ніколи не є актуальним: “Він є античним, і цим усе сказано” [Адо 2020: 120]. Проте цей сенс може набувати актуального значення, тому що поставатиме як джерело певних актуальних ідей чи конкретних духовних вправ. Для цього необхідно, коли це можливо, перемішувати досліджуваний античний текст у його історичну перспективу.

По-третє, Адо мотивує до відкриття “справжнього «я»”. Філософ розрізняє три рівні «я»: рівень чуттєвої свідомості, на якому «я» поводить себе так, ніби воно нерозривне з тілом; рівень раціональної свідомості, на якому «я» усвідомлює себе як душу та як дискурсивну рефлексію; рівень духовної свідомості, на якому «я» досягає певного виду духовної та інтуїтивної ясності без дискурсу та рефлексії [Адо 2020: 144]. Третій рівень Адо розглядає як “справжнє я”. Він розуміє його як зосередженість «я» на самому собі, прозорість “я” у зв'язку із самим собою. До цих трьох рівнів «я» філософ додає ще один: рівень містичного досвіду Єдиного, в якому “справжнє я”

¹ Наукову спадщину П. Адо українською мовою презентували вже такі книги: Адо П. Що таке антична філософія? Переклад з французької С. Йосипенка. К.: Новий Акрополь, 2014. 428 с. ; Адо, П. Покривало Ізиди. Нарис історії ідеї Природи. Переклад з французької О. Йосипенко. К.: Новий Акрополь, 2016. 470 с.

досягає стану абсолютної єдності та простоти: “воно долає себе та трансформується – поширюється у безкінечному” [Адо 2020: 145]. Хоча такий досвід Адо вважає винятковим та дуже рідкісним навіть для філософа. Проблема “справжнього я” філософ пов’язує з проблемою мудрості. Зусилля досягнення мудрості він уявляє як «подолання часткового, упередженого, егоцентричного та егоїстичного “я”, щоб досягти рівня вищого “я”, яке бачить усі речі в універсальній та тотальній перспективі, яке усвідомлює себе частиною космосу, яке охоплює, таким чином, всезагальну сукупність речей» [Адо 2020: 146-147]. Тобто “справжнє я”, за Адо, є ідеальним “я”, чимось недосяжним для “я”, проте таким, що здатне перевершити самого себе.

По-четверте, Адо переконує, що навчити людину розмірковувати та критично мислити, жити гідно та уникати негідних вчинків, сприймати світ неупереджено та цілісно може лише життєва філософія. Філософ доводить, що уся філософія є духовною вправою – добровільною особистою практикою, покликаною спричинити зміну самого себе. Він не заперечує, що у своїх діалогах, лекціях та трактатах античні філософи викладали власні доктрини, проте вони робили це у певний спосіб, який мав на меті радше формувати, аніж інформувати: «античні філософи не намагаються передусім запропонувати систематичну теорію реальності, а прагнуть навчити своїх учнів методу орієнтації як у думці, так і у житті» [Адо 2020: 152]. Філософією Адо визначає духовне вправління в усіх філософських дисциплінах. Однаково теоретичними, як і практичними, були, наприклад, в Античності логіка, етика та фізика. Логіка була не чистою теорією логіки, а життєвою логікою, дією мислення у конкретний спосіб, вправлінням своєї думки конкретно у повсякденному житті. Етика була не чистою теорією етики, а життєвою етикою, яка застосовується у суспільному житті з іншими людьми. Фізика була не чистою теорією фізики, а життєвою фізикою, певним ставленням до космосу, усвідомлення себе частиною цілого, спогляданням Всесвіту у його розкоші [Адо 2020: 158–159]. Цікаво, але наївне сприйняття світу, вписане у перспективу духовної вправи фізики, Адо пропонує називати не «духовною вправою фізики», а радше “усвідомлення присутності світу та нашої належності до світу» чи коротко «космічною свідомістю”, бо саме завдяки такому сприйняттю можна полишити частковий та упереджений погляд й побачити речі та власну особисту екзистенцію у космічній, універ-

сальній перспективі, у величезній події Всесвіту, у неосяжній таємниці екзистенції [Адо 2020: 162].

По-п’яте, Адо спростовує погляд на філософське життя як форму егоїзму. Філософ визнає небезпеку егоїзму в зусиллях, спрямованих на самовдосконалення, особливо у контексті Античності. Проте він переконує, що духовні вправи, зокрема в Античності, були покликані позбавити егоїзму, тому що спрямовували “я” від упередженого погляду до універсальної перспективи, вимагали від “я” визнання прав іншого у дискусії, передбачали турботу про інших, щоб підштовхнути їх прийняти рішення турбуватися про самих себе. Це означає, що турбота про себе не є турботою про свій добробут, а є усвідомленням того, ким ми є насправді [Адо 2020: 177–178]. Філософ розглядає філософське життя у єдності з філософським дискурсом. Він наголошує на необхідності їхнього розрізнення, оскільки лише визнавши філософське життя одним із полюсів філософії, можна віднайти у сучасному світі місце для філософів як шукачів “більш свідомого, більш раціонального життя” [Адо 2020: 184], які б не лише викладали філософію, але також практикували її як певний спосіб життя.

По-шосте, Адо змушує вчитись переходити у житті від обмеженої перспективи до перспективи універсальної. Універсальну перспективу він називає поглядом згори, коли людина звільняється від штор на своїх очах, які звужують її бачення лише до меж особистого інтересу, та намагається поставити себе на місце інших, намагається перемістити свою дію у бачення людства, але не абстрактного людства, а інших людей. Бачення в універсальній перспективі допомагає людині визнавати незмінність певних цінностей, зокрема, поваги до людської особистості, поваги до життя, поваги до даного слова. Без сумніву, це відкриває перед людиною небачені перспективи.

По-сьоме, Адо пропонує змінити власне ставлення до часу, щоб зрозуміти, що можна отримати у теперішньому. Вправу зосередження на теперішньому філософ пов’язує з умінням визнавати безкінечну цінність кожної миті: “Жити в теперішньому означає жити так, ніби ми бачимо світ вперше і востаннє. Отже, кожна теперішня мить може бути миттю щастя: чи задоволенням від екзистенції, чи радістю від добре зробленої вправи” [Адо 2020: 265]. Завдяки такій вправі можна позбутися рутинного бачення світу на користь його наївного, “космічного” бачення. Завдяки такій вправі думка про смерть допомагає краще жити, тому що вимагає надавати цін-

ності кожній миттєвості життя, якою б скромною вона не була.

Отже, Адо заохочує перейти від філософського дискурсу до філософського життя. Цей перехід є справжнім запаморочливим стрибком, на який дуже важко наважитись. Проте ті, хто на нього все ж таки наважиться, зроблять своє життя більш усвідомленим, раціональним та відкритим для інших і світу. Їх філософія буде не просто інформувати, а формувати протягом життя. Видається, саме такого ефекту очікує від своєї книги Адо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Адо, П. (2020). *Філософія як спосіб життя*. Київ : Новий Акрополь.

Ambury, J. M., Irani, T., Wallace, K. (eds.). (2020). Philosophy as a Way of Life. *Metaphilosophy*, 51 (2-3), 159-482.

REFERENCES

Ado, P. (2020). *Philosophy as a Way of Life*. [In Ukrainian]. Kyiv: New Acropolis.

Ambury, J. M., Irani, T., Wallace, K. (ed.) (2020). Philosophy as a Way of Life. *Metaphilosophy*, 51 (2-3), 159-482.